

هویت ایرانی و چهل ناسونالسم

رهیافتی نو بر ملی گرایس و فرهنگ سازس تاریخ ایران

www.ketab.ir

نویسنده:

دکتر سید احسان رئیس الساداتی

سرشناسه	: رئیس الساداتی، سیداحسان، ۱۳۶۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: هویت ایرانی و چهل ناسیونالیسم : رهیافتی نو بر ملی گرایی و فرهنگ سازی تاریخ ایران
مشخصات نشر	: نویسنده سیداحسان رئیس الساداتی. تهران: ژرف اندیشان خلاق، ۱۴۰۰ .
مشخصات ظاهری	: ۱۵۴ ص.
شابک	: ۹۰۰۰۰۰ ریال ۷-۸-۹۸۴۲۴-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۵۱ - ۴۵۱ .
عنوان دیگر	: رهیافتی نو بر ملی گرایی و فرهنگ سازی تاریخ ایران.
موضوع	: ملی گرایی -- ایران -- تاریخ Nationalism -- Iran -- History ملی گرایی Nationalism ملی گرایی -- جنبه های مذهبی -- اسلام Nationalism -- Religious aspects -- Islam ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۴۱ Iran -- Politics and government -- 20th century
رده بندی کنگره	: DSR۱۴۸۳
رده بندی دیویی	: ۰۸۲۰۴۵/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۸۷۱۵۶۳۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

انتشارات ژرف اندیشان خلاق

عنوان کتاب : هویت ایرانی و چهل ناسیونالیسم

رهیافتی نو بر ملی گرایی و فرهنگ سازی تاریخ ایران

نویسنده : دکتر سید احسان رئیس الساداتی

نوبت چاپ : اول ۱۴۰۰

شمارگان : ۲۵۰ نسخه

شابک : ۷-۸-۹۸۴۲۴-۶۲۲-۹۷۸

مرکز پخش : نگارین ۶۶۵۶۷۴۷۶

قیمت : ۹۰۰۰۰ تومان

امور فنی : نگارین، حامد عباسی (طراحی جلد، صفحه بندی، تایپ، و چاپ)

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
------------	---

فصل اول: توضیح مفاهیم کلیدی

۱-۱. ناسیونالیسم.....	۹
۱-۲. هویت.....	۱۲
۱-۳. هویت یک پیوند فرهنگی است.....	۱۴
۱-۴. هویت جمعی.....	۱۵
۱-۵. هویت ملی.....	۱۹
۱-۶. هویت ملی و هویت ایرانی.....	۲۱

فصل دوم: نگاهی به پیشینه تاریخی ناسیونالیسم و نسبت آن با روشنفکری در ایران

۲-۱. معاهده وستفاليا و ارمنانی به نام دولت - ملت.....	۳۲
۲-۲. ناسیونالیسم فرانسوی.....	۳۴
۲-۳. اندیشه «جهان وطنی» یا «آترناسیونالیسم».....	۳۵
۲-۳. ناسیونالیسم آلمانی:.....	۳۶
۲-۴. پیوند ناسیونالیسم و استعمار.....	۳۶
۲-۵. پیدایش ناسیونالیسم جهان سومی.....	۳۸
۲-۶. سیاست هویت‌سازی در دوران پهلوی.....	۴۰
۲-۷. روشنفکران و نقش آنها در ورود ناسیونالیسم.....	۴۱
۲-۸. گرایش‌های ناسیونالیستی در ایران از آغاز تا شهریور ۱۳۲۰.....	۵۸
۲-۸-۱. ناسیونالیسم لیبرال؛ محصول روشنفکری لیبرال.....	۵۸
۲-۸-۲. ملی‌گرایی معتدل، در محدوده عقل و دین.....	۶۲

فصل سوم: باستان‌گرایی، بهانه جدید روشنفکران؟

- ۳-۱. ناسیونالیسم و شوونیسم ۷۳
- ۳-۲. موج گفت‌وگو آریایی‌گرایی در زمان رضاخان ۷۴
- ۳-۳. باستان‌گرایی گزینشی و تناقض روشنفکران ۷۷

فصل چهارم: اسلام و ملی‌گرایی

- ۴-۱. ملی‌گرایی یا وطن‌دوستی؟! ۸۸
- ۴-۲. چرا استعمار همواره از مکتب ایرانی حمایت کرده است؟ ۸۸

فصل پنجم: گرایش‌های ناسیونالیسم در ایران (۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲)

- ۵-۱. ناسیونالیسم چپ توده‌ای ۹۳
- ۵-۲. شروع دوباره ناسیونالیسم نژادگرایی ۹۶
- ۵-۳. ناسیونالیسم بیگانه‌ستیز ۱۰۰
- ۵-۴. جبهه ملی؛ ادامه ناسیونالیسم ایرانی؟ ۱۰۳
- ۵-۴-۱. تأسیس جبهه ملی اول ۱۰۳
- ۵-۴-۲. تأسیس جبهه ملی دوم (۱۳۳۹ تا ۱۳۴۳) ۱۰۴
- ۵-۴-۳. جبهه ملی سوم (۱۳۴۴) ۱۰۵
- ۵-۵. ناکامی مجدد جبهه ملی ۱۱۰
- ۵-۶. رویکرد ملی-مذهبی‌ها بعد از پیروزی انقلاب ۱۱۲
- ۵-۷. مکتب ایرانی در اندیشه سران نهضت آزادی ۱۱۲
- ۵-۸. سرانجام سردمداران پیشین مکتب ایرانی ۱۱۴

اگر قرن بیستم میلادی را دوره‌ای بدانیم که علوم به اندازه همه تاریخ بشر رشد و پیشرفت داشته، اندیشه‌ها و ایدئولوژی‌های سیاسی را نیز نمی‌توان از این قاعده مستثنا دانست. در قرن بیستم در کنار دو اندیشه عمده سیاسی - یعنی لیبرالیسم و سوسیالیسم که برپایه آزادی و عدالت شکل گرفتند - اندیشه‌های دیگری نیز رواج یافتند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها ناسیونالیسم بود. ناسیونالیسم که می‌توان آن را به ملی‌گرایی تعبیر کرد، اشکال گوناگونی در کشورهای مختلف داشته است؛ گاه با سوسیالیسم آمیخته شده و به شکل ناسیونال سوسیالیسم بروز کرده و گاه در تلفیق با اندیشه دموکراسی خواه، در قالب ناسیونال دموکراسی رخ نمایانده است. ملی‌گرایی از موضوعاتی است که از یک سو ریشه در اندیشه‌های باستانی دارد و از دیگر سو، در قرن بیستم توانسته است در قالب یک ایدئولوژی سیاسی، چارچوبی مدون بیابد. اگر سیری گذرا در تاریخ ایران داشته باشیم، به روشنی خواهیم دید که ملی‌گرایی و تأکید بر ترویج گسترده آن، در برهه‌هایی خاص از تاریخ این مرز و بوم، بحث‌برانگیز شده است.

آخرین نمونه برجسته تاریخی، تأکید دولت پهلوی دوم بر ناسیونالیسم باستانی ایران بود و به نظر می‌رسید که با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، این گونه حاشیه‌سازی‌ها و بهره برداری‌های سیاسی از یک موضوع عمومی، پایان خواهد یافت. اما در پایان دهه ۸۰ و آغاز دهه ۹۰ خورشیدی، بار دیگر این پرونده کهنه گشوده شد. شنیده شدن شعار «مکتب ایرانی» از سوی گروهی که با وعده احیای ارزش‌های انقلاب و برپا داشتن عدالت دولت را در اختیار گرفته بودند، بسیار تعجب‌برانگیز می‌نمود.

روی آوردن به شعارهای رادیکال مآبانه‌ی ناسیونالیستی در دوره جمهوری اسلامی، انگیزه‌ای برای نگارش این کتاب شد. از این رو از نظرات اساتید ارجمندی از جمله آیت‌الله جوادی آملی، شهید مرتضی مطهری، دکتر عماد افروغ و دکتر موسی نجفی استفاده کردیم تا این کتاب را پیشکش خوانندگان گرانقدر نماییم.

لازم است برای روشن‌تر شدن مباحث مطرح‌شده در کتاب حاضر، بخشی از دیدگاه‌های

استفاده شده به اختصار توضیح داده شود.

زمانی که به موضوع هویت می پردازیم، شناخت انسان از حقیقت وجود خویش نخستین گامی است که باید برداریم. مرحوم آیت الله محمدتقی مصباح یزدی در این زمینه معتقد است که «راه های شناخت انسان و حقیقت وجودش یکی از مسائلی است که از دیرباز تاکنون پژوهش های کثیری را به خود اختصاص داده، با این حال، به اعتقاد برخی محققان، عصر حاضر را باید عصر بحران شناخت انسان و حقیقت وجود او دانست.»^۱

آیت الله جوادی آملی هم پیرو دیدگاه ملاصدرا معتقد است: «هویت انسان عین ربط به خداوند است و چیستی او بدون ارتباط با خدا، قابل بیان و تفسیر نیست.»^۲

وی تاکید دارد که یکی از اهداف اصلی رسولان الهی، هدایت انسان به سمت معرفت نفس و فهم چیستی اوست.^۳ به زعم وی، انسان ظرفیت شناخت حقیقت و چیستی خود را، که همان خودشناسی فطری و جامع است، دارد.^۴

قرآن کریم انسان ها را به غفلت نکردن از هویت حقیقی و لزوم اندیشه درباره حقیقت اصیل وجود خویش و فراموش نکردن اصل و اساس خود توصیه کرده است؛^۵ در برخی روایات شناخت انسان از خود، پرفایده ترین شناخت ها «مَعْرِفَةُ النَّفْسِ أَنْفَعُ الْمَعَارِفِ» و شناختن انسان، جهل به همه چیز دانسته شده است: «التَّجَهُّلُ نَفْسَكَ فَإِنَّ الْجَاهِلَ مَعْرِفَةُ نَفْسِهِ جَاهِلٌ بِكُلِّ شَيْءٍ»^۶ با این حال، این همان چیزی است که بشر امروز فراموش کرده است، بدین معنا که مشکل کنونی بشر «بحران هویتی» است که نمی داند صنعت، هنر، علم تجربی و امکانات مادی برای چیست و چرا

۱- مصباح یزدی، ۱۳۹۰ ب: ۳۱

۲- جوادی آملی، ۱۳۸۸ ب: ۱۳۶

۳- جوادی آملی، ۱۳۸۸ الف: ۸۰

۴- جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف: ۱۰۷

۵- قرآن کریم، فصلت: ۵۳، حشر: ۱۹

قدرت تحصیل صنعت و ثروت به انسان داده شده است.^۱ همین مسأله سبب شده انسان در دیدگاه‌های مختلف به دو نحو افراطی و تفریطی تعریف شود. گاه آن قدر بالا دانسته شده که معیار همه اشیا بوده^۲ و به هیچ چیز، جز خود، متکی نیست. گاه نیز تا آن حد سقوط می‌کند که انسان گرگ انسان می‌شود.^۳ جوادی آملی معتقد است یکی از اهداف اصلی رسولان الهی، هدایت انسان به سمت معرفت نفس و فهم چیستی اوست.^۴ به‌زعم وی، انسان ظرفیت شناخت حقیقت و چیستی خود را، که همان خودشناسی فطری و جامع است، دارد.^۵

دکتر عماد افروغ نیز درباره هویت بیان می‌کند که هویت جمعی ایرانی معادل هویت فرهنگی، هویت تاریخی و هویت ملی است. بدون هویت تاریخی جامعه دچار آسیب می‌شود اما درعین حال ممکن است خودآگاهی نسبت به هویت جمعی، موجب متمایز شدن آن جمع و رشد و بالندگی هویت خاصی در برابر هویت‌های دیگر باشد؛ مانند گرویدن ایرانیان به اسلام. همچنین بخشی از نظر استاد مطهری که در این کتاب به آن استناد شده، مربوط به ورود اسلام به ایران است. ایشان در کتاب خدمات متقابل اسلام و ایران می‌نویسد: «ورود آیین آسمانی و جهانی اسلام به ایران نقطه عطفی در تکوین «هویت ایرانی» به‌شمار می‌رود. درحالی‌که هر قومی در برابر ورود عنصر بیگانه، واکنش دفاعی از خود نشان می‌دهد و در دفع آن می‌کوشد، ایرانیان با جان و دل اسلام را پذیرا شده و آن را عنصر هویت‌بخش خویش نمودند. دین اسلام، تضاد طبقاتی و انحرافات فکری و اجتماعی را از ایرانیان گرفت و یکتاپرستی، عدالت و برابری بدانها بخشید.»

استاد مطهری بر اهمیت و نقش مذهب به‌عنوان اصل‌ترین عنصر در هویت ملی تأکید دارد

۱- جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف: ۳۶۳

۲- هنری، ۱۳۴۸: ۱۲۹

۳- حلبی، ۱۳۷۴: ۱۰۵

۴- جوادی آملی، ۱۳۸۸ الف: ۸۰

۵- جوادی آملی، ۱۳۸۹ الف: ۱۰۷